

PAWEŁ BIELICKI

Instytut Pileckiego

ORCID: 0000-0002-5015-6869

bielicki11@gmail.com

POLITYCZNO-EKONOMICZNE IMPLIKACJE EPIDEMII KORONAWIRUSA DLA FEDERACJI ROSYJSKIEJ

The Political and Economic Implications of the Coronavirus Pandemic for the Russian Federation

The main purpose of this article is to analyse the political and economic implications of the coronavirus pandemic for the Russian Federation. I intend to take a closer look at the views of Polish and foreign scientists on the subject matter, focusing particularly on the possible increase in the significance of Russia in the international arena and the economic problems of this country that may occur in the near future.

At the beginning, I refer to the political consequences of the pandemic for Russia, focusing on the first cases of infections in this country and the attempt of the Kremlin authorities to divert attention from their internal problems by spreading theories, according to which the United States is primarily responsible for the spread of this disease. Further on, I touch upon the problem of a possible extension of Vladimir Putin's rule and try to outline the reasons why the Russian leader has decided to take this step. Moreover, I describe the implications of the pandemic for Russia's foreign policy, especially in relations to the United States, Western Europe, China, the Middle East and the post-Soviet countries: Belarus and Ukraine. I also present the impact of the pandemic conditions on the Russian economy and health care.

In conclusion, I try to answer the question of whether the pandemic will cause significant changes in the internal policy of the Russian Federation. I also try to determine whether Putin's power may contribute to strengthening Russia's position on the international arena in the coming years.

Keywords: politics, economics, coronavirus, Russia, Putin.

WPROWADZENIE

Pandemia koronawirusa (SARS COV-2), zapoczątkowana na przełomie 2019 i 2020 roku, w chińskim mieście Wuhan, spowodowała w krótkim czasie znaczące zmiany zarówno na płaszczyźnie politycznej, jak i ekonomicznej w różnych rejonach świata. Jednym z państw dotkniętych tym problemem jest Rosja, w której od grudnia 1999 roku niepodzielną władzę sprawuje prezydent Władimir Putin. W tekście tym postaram się scharakteryzować obecną sytuację w Federacji Rosyjskiej w dobie walki z chorobą oraz przedstawić polityczno-ekonomiczne jej konsekwencje. Celem moich rozważań będzie ponadto próba dokonania oceny, czy powinniśmy spodziewać się zmian w rosyjskiej polityce zagranicznej, wymuszonych zjawiskiem pandemii, wobec najważniejszych dla Rosji podmiotów – Stanów Zjednoczonych, Europy Zachodniej, Chin, Bliskiego Wschodu oraz obszaru postradzieckiego. Przedmiotem mojego zainteresowania będzie siłą rzeczy także sytuacja ekonomiczna Rosji i perspektywy na nadchodzącą przyszłość w tej materii. W powyższym kontekście należy postawić kilka pytań badawczych – kiedy i jak Rosja zareagowała na pierwsze przypadki zakażeń w Chinach oraz na swoim terytorium? Czy epidemia przyczyniła się do podjęcia przez Putina decyzji w sprawie zresetowania jego dotychczasowych kadencji sprawowanej władzy? Jakie kroki poczyniła do tej pory Rosja na rzecz powstrzymania pandemii? Jak mogą przedstawiać się w przyszłości relacje Rosji z USA, Europą Zachodnią, Chinami, Bliskim Wschodem oraz krajami obszaru postsowieckiego? W jakim stopniu i w jakich obszarach koronawirus doprowadził do pogorszenia się stanu rosyjskiej gospodarki? I wreszcie, jakie perspektywy czekają rosyjską ekonomię?

POLITYCZNE IMPLIKACJE EPIDEMII KORONAWIRUSA W ROSJI

Pandemia koronawirusa na świecie przypadła w bardzo niekorzystnym momencie dla Rosji. W obliczu pewnego uspokojenia sytuacji w Syrii oraz na Ukrainie społeczeństwo rosyjskie na przełomie 2019 i 2020 roku zaczęło zwracać coraz większą uwagę na pogłębiające się trudności ekonomiczne kraju. Mimo nasilającej się w rosyjskich środkach masowego przekazu presji na Białoruś oraz podjęcia ponownej kampanii oskarżycielskiej przeciwko Polsce sugerującej jej współ-

udział w wybuchu II wojny światowej, w mediach społecznościowych częściej zaczęły się pojawiać informacje o problemach gospodarczych kraju i skorumpowaniu elity władzy, w tym premiera Dmitrija Miedwiediewa. W obliczu spadającego poparcia społecznego oraz w celu poprawy wizerunku Putin zdecydował się w styczniu 2020 roku odsunąć byłego prezydenta Rosji od zajmowanego stanowiska i mianował na premiera Michaiła Miszustina, który miał za zadanie zainicjować nowy program socjalny dla najbiedniejszych Rosjan¹. Ruch ten miał także przywrócić wizerunek Putina jako osoby, która dba o poziom życia przeciętnego Rosjanina. Zmiana szefa rządu nie przysporzyła jednak prezydentowi zwiększenia zaufania, które w styczniu wynosiło jedynie 35 proc.² Pierwsze informacje o zagrożeniu epidemicznym pochodzącym z Chin nie spotkały się z właściwą reakcją władz rosyjskich. Początkowe przypadki zachorowań z 31 stycznia 2020 roku dotyczyły dwóch Chińczyków zamieszkujących Syberię. Po ponad trzech tygodniach bez nowych zgłoszonych infekcji koronawirus COVID-19 został potwierdzony u kilku obywateli rosyjskich wracających z zagranicy, w szczególności z Włoch³. Jeden z ponownych przypadków stwierdzono 4 marca⁴. Wraz ze wzrostem zachorowań władze podejmowały coraz ostrzejsze kroki dotyczące wprowadzenia zakazu wjazdu do Rosji dla mieszkańców niektórych państw ościennych, m.in. Iranu czy Białorusi. Ostatecznie 18 marca zamknięto możliwość wjazdu do Rosji dla wszystkich obcokrajowców⁵. Praktycznie jednak do tego momentu władze na Kremlu wyrażały wręcz pogląd, że choroba ta nie dotyczy obszaru Rosji. Należy zaznaczyć, że w pierwszej fazie epidemii, tj. od stycznia 2020 roku, Moskwa dążyła do przedstawienia koronawirusa jako zjawiska powstałego w amerykańskim laboratorium, mającego na celu zaszkodzić międzynarodowej pozycji Rosji oraz Chin. Jak słusznie wskazuje Andrzej Szabaciuk, rosyjska kampania

¹ A. Legucka, *Rosja wobec pandemii COVID-19*, https://www.pism.pl/publikacje/Rosja_wobec_pandemii_COVID19 [dostęp: 13 czerwca 2020].

² „Styczniowa rewolucja” nie pomogła. Putinowi ufa coraz mniej Rosjan, <https://warsawinstitute.org/pl/styczniowa-rewolucja-nie-pomogla-putinowi-ufa-coraz-mniej-rosjan/> [dostęp: 27 września 2020].

³ M. Russell, *Russia and the coronavirus crisis*, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/649389/EPRS_ATA\(2020\)649389_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/649389/EPRS_ATA(2020)649389_EN.pdf), s. 1 [dostęp: 18 czerwca 2020].

⁴ *Отчёт о текущей ситуации по борьбе с коронавирусом*, https://xn--80aesfpebagmfb1c0a.xn--p1ai/ai/doc/72/attach/2020-03-25_coronavirus_government_report.pdf, s. 8 [dostęp: 17 czerwca 2020].

⁵ *Koronawirus w Rosji. Niewiarygodne statystyki, spóźnione działania*, <https://www.defence24.pl/koronawirus-w-rosji-niewiarygodne-statystyki-spoznione-dzialania> [dostęp: 13 czerwca 2020].

dezinformacyjna przypominała działania ZSRR z lat osiemdziesiątych XX wieku, kiedy to oskarżano amerykańskie służby wywiadowcze o przyczynienie się do rozwoju wirusa HIV⁶. Stanowiła ona także kontynuację aktywności radzieckich organów bezpieczeństwa od czasów wojny koreańskiej, kiedy to sugerowano odpowiedzialność armii amerykańskiej za wywoływanie chorób zakaźnych. W kolejnych dekadach zimnej wojny strategia dezinformacji ZSRR była kontynuowana, zaś po rozpadzie sowieckiego mocarstwa aż do rządów Putina – była zawieszona. Wraz z zaostrzaniem retoryki Rosji w kwestiach międzynarodowych, od początku jego drugiej kadencji władze na Kremlu inwestowały coraz większe środki w propagowanie wielu kontrowersyjnych teorii. Epidemia koronawirusa stała się okazją do przedstawiania wielu półprawd oraz kłamstw, czego przykładem jest powielana sugestia o szkodliwości rozwoju sieci 5G. Zdaniem administratorów internetowej strony Odkrywamy Zakryte, wirus ten „wywołuje podobne objawy do zespołu dolegliwości u pacjentów z nadwrażliwością elektromagnetyczną”⁷. Istotne jest także konsekwentne propagowanie przez Kreml szkodliwości zastosowania możliwych szczepionek na koronawirusa. Wyrażając pogląd, że nakręcanie strachu może przyczynić się do wzrostu zarobków koncernów farmaceutycznych⁸, Moskwa próbuje wytworzyć przekonanie, że pandemia została celowo wywołana, żeby określone grupy powiązane z amerykańskim rządem oraz miliarderem Billem Gatesem mogły na niej zarobić.

Wraz z postępującymi liczbami zarażeń zaczęto jednak skupiać się na walce z niepożądanym zjawiskiem. Pod koniec marca Putin podjął konkretne kroki na rzecz jego powstrzymania⁹. Poziom restrykcji wprowadzono w zależności od regionu, np. zakaz zgromadzeń w Moskwie i w jej okolicach dotyczył powyżej 50 osób, zaś w Sankt-Petersburgu i na jego obrzeżach – powyżej 100 osób¹⁰. Różnicując obostrzenia, władze rosyjskie obawiały się opozycyjnych manifestacji w stolicy, w której to, w odróżnieniu do Petersburga, grupy przeciwne rządowi Putina

⁶ A. Szabaciuk, *Rosyjska kampania dezinformacyjna wobec globalnej pandemii COVID-19*, https://ies.lublin.pl/pub/publikacje/komentarze/ies-komentarze-150-53-2020_2.pdf, „Komentarze IES” 2020, nr 53, s. 1 [dostęp: 19 czerwca 2020].

⁷ M. Luniewski, *Wirusowe fake newsy w służbie Kremła*, <https://www.rp.pl/Plus-Minus/304039999-Wirusowe-fake-newsy-w-sluzbie-Kremla.html> [dostęp: 20 maja 2020].

⁸ M. Kacewicz, *Rosja: koronawirus zaraża propagandę i gospodarke*, <https://belsat.eu/pl/news/rosja-koronawirus-zaraza-propagande-i-gospodarke/> [dostęp: 23 maja 2020].

⁹ G. Kuczyński, *Nerwy na Kremlu. Putin zniknął na cztery dni, potem dali wywiad sprzed pół roku*, <https://www.tvp.info/47962994/nerwy-na-kremlu-putin-zniknal-na-cztery-dni-potem-dali-wywiad-sprzed-pol-roku> [dostęp: 11 maja 2020].

¹⁰ *Koronawirus w Rosji. Niewiarygodne statystyki...*

są liczniejsze i bardziej skoordynowane. Strach przed reakcją społeczną był widoczny także w Czechenii, gdzie prezydent Kadyrow zamknął granice dla reszty kraju i wprowadził godzinę policyjną. Zasugerował także, że osoby naruszające kwarantannę mogą zostać stracone¹¹. Na radykalne kroki władz rosyjskich wpłynął też przypadek zachorowania wiceszefa administracji prezydenckiej Siergieja Kirijenki, odpowiadającego za próbę przedłużenia rządów Putina i wyzerowania jego dotychczasowych kadencji¹². W krótkim czasie zarazili się także rzecznik Kremla Dmitrij Pieskow oraz premier Miszustin, co wywołało rosnące spekulacje co do zdrowia samego prezydenta. Przedstawiciele jego administracji zapewniali jednak, że Putin czuje się dobrze i kieruje walką z epidemią. Wyrazem próby zademonstrowania, że stara się on walczyć z wirusem, była jego wizyta w szpitalu izolacyjnym w miejscowości Kommunarka pod Moskwą. Manifestując, że nie obawia się wirusa, rosyjski przywódca stara się przedstawić siebie jako polityka zdecydowanego w odróżnieniu do przywódców zachodnich. Nie ulega wątpliwości, że zamieszanie związane z wirusem, przejściowo pomogło Putinowi umocnić swoją władzę w kraju, odwracając uwagę od spadku poparcia społecznego. Jednakże im bardziej liczba zachorowań ulegała zwiększeniu, tym wyraźniej objawiały się rozmaite zaniedbania, charakteryzujące Rosję jeszcze od czasów ZSRR, do których zaliczamy m.in. chronicznie niedofinansowaną służbę zdrowia, brak personelu medycznego, sprzętu, infrastruktury, korupcję, dezorganizację oraz alkoholizm.

Zdając sobie sprawę z dostrzegania przez społeczeństwo tych problemów, Putin zdecydował się na scedowanie odpowiedzialności za funkcjonowanie tej sfery życia publicznego na lokalne organy administracji państwowej, które już w przeszłości przedstawiano w złym świetle w trudnych sytuacjach klęsk czy kataklizmów. Podejmując decyzję o odsunięciu się w cień, rosyjski prezydent poczynił działania w dwóch kierunkach. Z jednej strony chciał utwierdzić w społeczeństwie wizerunek siebie jako „dobrego cara”, który jest poza wszelką krytyką poczynań władz w wypadku ich niedostatecznego charakteru i miernych rezultatów. Z drugiej strony podjął ryzyko zwiększenia usamodzielnienia się władz lokalnych, zwłaszcza w republikach azjatyckich, co może na przyszłość stanowić pewne zagrożenie dla sprawowanych przez niego rządów. Niektóre regiony i republiki w azjatyckiej części Rosji m.in. Kaukaz Północny, wdrażają środki mające

¹¹ M. Russell, *Russia and the coronavirus crisis...* .

¹² G. Kuczyński, *Nerwy na Kremlu...* .

powstrzymać koronawirusa bez jakiegokolwiek koordynacji z Moskwą¹³. Można przypuszczać, że nadmierne usamodzielnienie się przywódców takich obszarów administracyjnych i tym samym przejawianie przez nich określonych ambicji politycznych może być nieprzychylnie odbierane przez rosyjskiego prezydenta oraz jego otoczenie.

Za zasadny powinniśmy uznać jednak pogląd, że Putin, kierując odpowiedzialność za walkę z epidemią koronawirusa na niższe szczeble władzy, szczególnie administrację lokalną, przyjął złą taktykę, gdyż pokazał swoje odizolowanie od własnych obywateli. Wyrazem braku akceptacji rosyjskiego społeczeństwa wobec takiej praktyki, są dane ośrodka WCIOM (Ogólnorosyjskiego Centrum Badania Opinii Publicznej) powiązanego z władzami na Kremlu. Wynika z nich, że chociaż 70 proc. Rosjan w dalszym ciągu wyraża zaufanie wobec swojego przywódcy¹⁴, to jednak odnotowuje się trend spadkowy. Sytuację utrzymującej się ufności ułatwia postępująca słabość rosyjskiej opozycji, potęgowana podziałem, aresztowaniami jej przywódców oraz brakiem zrozumienia społeczeństwa dla postulatów opozycyjnych. Rosyjski lider wykorzystał pandemię także do dalszego ograniczania swobód demokratycznych, czego dowodem było odmówienie zagranicznym reporterom dostępu do rosyjskiego parlamentu w czasie jego sesji 19 marca, kiedy to omawiano możliwość przedłużenia rządów obecnej głowy państwa. Chociaż moskiewskie władze obiecały dostarczyć pisemne raporty i udostępnić retransmisje wideo „tam, gdzie to możliwe”, rozstrzygnięcie w tej sprawie uznano w końcu za arbitralne i pozbawione przejrzystości¹⁵. Ponadto już od początku marca Roskomnadzor, będący służbą państwową sprawującą nadzór nad rosyjską wersją Internetu – Runet, blokował pojawiające się informacje w mediach społecznościowych dotyczące epidemii, nieprzychylnie dla władz w Moskwie¹⁶. Zmniejszanie zakresu swobód obywatelskich nie spotkało się jednak z szerszą reakcją społeczną, gdyż ludzie uznali konieczne zespolenie się wokół rządu w kryzysowej sytuacji. Mając w pamięci chaos gospodarczy epoki Jelcynowskiej, obywatele w dal-

¹³ E. Avdaliani, *Coronavirus Is Hitting Russia on More than the Economy*, <https://besa-center.org/perspectives-papers/coronavirus-russia-economy/> [dostęp: 24 maja 2020].

¹⁴ *Koronawirus w Rosji: władze federalne tracą*, <https://warsawinstitute.org/pl/koronawirus-w-rosji-wladze-federalne-traca/> [dostęp: 25 maja 2020].

¹⁵ *Russia suppresses coronavirus information at home, manipulates it abroad*, <https://rsf.org/en/news/russia-suppresses-coronavirus-information-home-manipulates-it-abroad> [dostęp: 21 maja 2020].

¹⁶ I. Wiśniewska, *Rosja wobec pandemii koronawirusa: pochwała obleżonej twierdzy*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2020-03-18/rosja-wobec-pandemii-koronawirusa-pochwala-oblezonej-twierdzy> [dostęp: 25 maja 2020].

szym ciągu z dużą dozą nieufności podchodzą do prozachodnich demokratów, uważając, że dążą oni do wyprzedania kraju w obce ręce i osobistego wzbogacenia się w ten sposób. Nie można jednak nie ulec wrażeniu, że pozycja kontestatorów Putina może z czasem ulec wzmocnieniu, jeśli nieudolność centralnych władz będzie w dalszym ciągu silnie widoczna. Można dostrzec, że politycy opozycyjni chcą pokazać społeczeństwu, że w odróżnieniu do rządzących, stanowią zespół odpowiedzialnych ludzi, którzy chcą działać dla dobra wszystkich Rosjan, a nie jedynie dla swojego partykularnego interesu. W ten sposób trzeba rozumieć decyzję Aleksieja Nawalnego o wstrzymaniu protestów w marcu 2020 roku przeciwko planowanemu przedłużeniu rządów Putina. Zaznaczył on, że organizowanie manifestacji w czasie zarazy jest krokiem nieodpowiedzialnym, lecz jednocześnie wezwał do bojkotu głosowania¹⁷. Mając na względzie znaczną aktywność polityczną opozycjonisty przed wrześniowymi wyborami lokalnymi, z dużą dozą prawdopodobieństwa można przyjąć, że to władze w Moskwie podjęły decyzję o jego zabójstwie w sierpniu 2020 roku. Wówczas został on zatruty środkiem bojowym nowiczok, podobnie jak pułkownik wywiadu GRU Siergiej Skripal i jego córka na terenie Wielkiej Brytanii w marcu 2018 roku. O odpowiedzialności Kremla może świadczyć fakt, że trucizna była produkowana jeszcze za czasów ZSRR i jest dostępna jedynie w rosyjskim laboratorium. Ponadto niemieccy lekarze, leczący Nawalnego w szpitalu w Berlinie, jednoznacznie potwierdzili, że wobec niego użyto nowiczoka¹⁸. Jednakże próba otrucia zakończyła się niepowodzeniem.

Obawiając się destabilizacji politycznej w kraju oraz wykorzystując sytuację pandemii absorbującej działania wielu rządów, Putin zdecydował się na wyzerowanie swoich kadencji po 2024 roku pozwalające na dalsze utrzymanie się u steru władzy. Przywódca ten ogłosił 1 czerwca, że głosowanie nad zestawem poprawek do konstytucji, które pozwolą mu pozostać na stanowisku do 2036 roku, odbędzie się 1 lipca¹⁹. Wypada domniemywać, że podejmując taki krok, uważa on siebie nie tyle za jedyne polityka mającego zdolność do utrzymania

¹⁷ P. Ivanova, A. Osborn, *Coronavirus forces Putin critics to scale back protests before big vote*, <https://uk.reuters.com/article/uk-health-coronavirus-russia-protests/coronavirus-forces-putin-critics-to-scale-back-protests-before-big-vote-idUKKBN217241?feedType=RSS&feedName=worldNews> [dostęp: 1 czerwca 2020].

¹⁸ *Niemieckie laboratorium: Nawalny otruty Nowiczokiem*, <https://www.rp.pl/Polityka/200909854-PILNE-Niemieckie-laboratorium-Nawalny-otruty-Nowiczokiem.html> [dostęp: 26 września 2020].

¹⁹ *Coronavirus in Russia: The Latest News*, <https://www.themoscowtimes.com/2020/06/01/coronavirus-in-russia-the-latest-news-june-1-a69117> [dostęp: 8 czerwca 2020].

stabilności władzy, ile sądzi, że nikt z jego najbliższych współpracowników nie posiada zdolności i charakteru, żeby utrzymać autorytarny model rządów w Rosji. Nie ulega jednak wątpliwości, że dodatkowe kadencje dla już 68-letniego Putina są jedynie graniem na zwłokę w obliczu nieuchronnej zmiany pokoleniowej w Rosji i przejęcia rządów przez młodszych polityków, także często powiązanych z Federalną Służbą Bezpieczeństwa. W obliczu stopniowej deprecjacji systemu partyjnego (od 2000 r.) oraz minimalnej roli rodziny przywódcy w systemie politycznym, Putin jest skazany na wybór następcy spośród swoich najbliższych współpracowników, którzy wraz z biegiem lat stali się dla niego coraz większym rozczarowaniem. Prezydent Rosji uważa, że wraz z upływem czasu uzależnili się od korzyści wynikających ze sprawowanej władzy i skupili na tworzeniu fortun finansowo-biznesowych, zapominając o najważniejszych interesach międzynarodowych Rosji, związanych z osłabieniem pozycji Stanów Zjednoczonych na świecie, podejmowaniem wewnętrznych prób dezintegracji Unii Europejskiej, wzmocnieniem wpływów na Bliskim Wschodzie, umocnieniem prymatu na obszarze postsowieckim i podjęciem wyzwania dotrzymania kroku rosnącej ekspansji globalnej Chin. Przykładem takich postaw jest wieloletni prezydencki współpracownik, Igor Sieczyn, który, kontrolując sektory energetyczne, dorobił się majątku wyłącznie dzięki powiązaniom z przywódcą²⁰, jednocześnie coraz mniej zając się o interesy państwa. Podobnie byłego premiera Miedwiediewa zagadnienia poprawnego funkcjonowania kraju obchodziły w coraz mniejszym stopniu. Nikołaj Patruszew z kolei, były dyrektor FSB i szef prezydenckiej administracji – ponoszący odpowiedzialność za wiele zbrodniczych działań Putina w Czeczenii i eliminację przeciwników politycznych, m.in. Aleksandra Litwinienki – jest człowiekiem niezdolnym do wzbudzenia zaufania wśród ludności. Jego osoba może stanowić też poważny problem dla międzynarodowej reputacji Rosji. Podobnie jak w przypadku większości swoich poprzedników z okresu ZSRR, Putin wyeliminował z życia politycznego dyplomatów samodzielnych i inteligentnych, zdolnych do poprawy pozycji międzynarodowej Rosji, a zarazem realizujących w polityce wewnętrznej twarde zasady ukształtowane przez autorytarny charakter systemu politycznego, przypisanego od lat temu państwu. W tej sytuacji Putin wykorzystał czas pandemii do utrzymania silnej prezydentury w swoich rękach

²⁰ M. Gawęda, *Igor Sieczyn – najlepiej zarabiający prezes w Rosji*, <http://biznes.onet.pl/wiadomosci/kraj/igor-sieczyn-najlepiej-zarabiajacy-prezes-w-rosji/p20bg> [dostęp: 16 maja 2020].

w dobie kryzysu, co z jednej strony może doprowadzić do ponownego wzrostu jego popularności, ale z drugiej – przyczynić się do upadku autorytetu w społeczeństwie, pociągając za sobą wydarzenia w postaci protestów wobec pogarszającej się sytuacji ekonomicznej i pozbawienia Rosjan pewności otrzymywania pensji oraz emerytur. Powyższe potwierdza Aleksander Baunow, który pisze, że decyzja Putina o pozostaniu u władzy zostanie oceniona w świetle tego, jak poradzi on sobie z epidemią oraz prognozuje, że jeśli Rosja pogrąży się w kryzysie, to Putin zostanie zapamiętany nie jako silny przywódca, lecz polityk, który nie powstrzymał rozprzestrzeniania się choroby i nie pomógł dostatecznie sprawnie i kompleksowo własnym obywatelom w trudnych czasach²¹. Jeszcze dalej w swoich analizach posuwa się jeden z analityków z Chatham House, Nikołaj Pietrow, według którego rosyjski autokrata stoi przed poważnym wyzwaniem, ponieważ zaraza niejako przekreśliła wszystkie jego dokonania 20 lat sprawowanej władzy. Pietrow uważa wręcz, że prezydent okaże się w oczach samych Rosjan politykiem z wizją dopiero wtedy, kiedy uda mu się powstrzymać pandemię²². Na podstawie dotychczasowego rozwoju sytuacji epidemicznej, właściwe będzie przekonanie, że działania władz rosyjskich nie są do końca akceptowane w społeczeństwie. Wobec tego można się niestety spodziewać aktywizacji napastliwej polityki zagranicznej Rosji.

POLITYKA ZAGRANICZNA ROSJI W OBLICZU PANDEMII

Opisując politykę zagraniczną Federacji Rosyjskiej w czasie pandemii, powinniśmy przywrócić się perspektywom kształtowania się stosunków Rosji z najważniejszymi podmiotami międzynarodowymi. Pierwszym z nich są Stany Zjednoczone. Nie ulega wątpliwości, że fala zachorowań w tym kraju została dostrzeżona na Kremlu z zadowoleniem, gdyż unaoczniała problemy z ochroną zdrowia i rysujący się kryzys gospodarczy na niespotykaną skalę od lat trzydziestych XX wieku dotyczący w głównej mierze czarnej populacji. Sytuacji nie ułatwiają także rozgrywające się w wielu miastach wielotysięczne manifestacje, których uczestnicy nie przestrzegają w najmniejszym stopniu jakichkolwiek obostrzeń sanitarnych czy zaleceń w ograniczaniu dystansu

²¹ А.Баунов, *Путин и коронавирус. Что означает эпидемия для российской власти*, <https://carnegie.ru/commentary/81340> [dostęp: 14 maja 2020].

²² M.A. Berdy, *How Russia's coronavirus crisis got so bad*, <https://www.politico.eu/article/how-russias-coronavirus-crisis-got-so-bad-vladimir-putin-covid19/> [dostęp: 15 czerwca 2020].

społecznego. Powyższe rozruchy wywołane bezwzględnością policyjnej interwencji zakończonej śmiercią czarnoskórego Amerykanina, George'a Floyd'a, odsłoniły nierozwiązane do chwili obecnej problemy społeczne nurtujące społeczeństwo amerykańskie. Zgon mężczyzny i związana z tym fala zamieszek na tle rasowym, połączona z falą przemocy wobec policji – dała argumenty władzom w Moskwie, że Stany Zjednoczone są państwem niestabilnym wewnętrznie i nietolerancyjnym wobec mniejszości. Z tego też względu, zdaniem moskiewskich publicystów, nie mają one argumentów do narzucania własnej dominacji na świecie. Stąd też niewykluczone pozostaje dalsze zaostrzenie tonu Kremla wobec największego dziś mocarstwa i próba wykorzystania zaistniałej sytuacji do podburzania Amerykanów przed wyborami prezydenckimi w listopadzie 2020 roku. Potwierdzenie tej hipotezy stanowią informacje, pojawiające się w mediach światowych, sugerujące, że Moskwa może starać się sfinansować w Afryce szkolenia Afroamerykanów, tworzących niedawny rdzeń elektoratu kandydatki Partii Demokratycznej na prezydenta w wyborach w 2016 roku, Hillary Clinton, w celu podjęcia później przez nich działań sabotażowych przeciwko USA i nawiązania przez nich kontaktów z grupami przestępczymi. Miałyby one pomóc w ewentualnym utworzeniu na południu USA „państwa” afrykańskiego, co w samym założeniu miałyby pogłębić problemy wewnętrzne Stanów. Autorzy dokumentu, do którego dotarła telewizja NBC, zaznaczają, że jest szansa na zrealizowanie tych planów, ponieważ polityka Trumpa doprowadziła do wysokiej polaryzacji społecznej mieszkańców USA²³. Niezwykle wymowna w tym kontekście jest wypowiedź prezydenta, który w odpowiedzi na oskarżenia o współudział Rosjan w dezinformacji, powiedział, że to CNN publikuje „fikcyjne wiadomości” i nie dostrzega, że Rosja systematycznie próbuje podburzyć nastroje wśród amerykańskiego społeczeństwa, co nasuwa skojarzenia z założeniami Kremla, realizowanymi jeszcze w czasach zimnej wojny – wskazywaniem na nierówności rasowe w USA, bezprawiem policji, brakiem zdolności rządu w Waszyngtonie do reagowania na aktualną sytuację oraz podsycaniem sprzeczności między Demokratami i Republikanami²⁴. Skutkiem tego wydaje się być wzmożenie propagandy, że to Stany Zjednoczone są odpowiedzialne za wybuch pandemii i sugerowanie, że cały kryzys został

²³ *Rosjanie podsycają zamieszki w Stanach Zjednoczonych?* <https://www.cyberdefence24.pl/rosjanie-podsycaja-zamieszki-w-stanach-zjednoczonych> [dostęp: 15 czerwca 2020].

²⁴ *Russian connection in US riots*, <https://igtlds.org/2020/06/russian-connection-in-us-riots/> [dostęp: 20 czerwca 2020].

sprowokowany przez Gatesa, mającego rzekomo zmierzać do depopulacji ludności świata, przewidującego jeszcze w 2015 roku wybuch podobnej do obecnej pandemii²⁵. Poprzez oskarżanie Amerykanów o zaistniałą sytuację Moskwa podważa również zasadność trwania Sojuszu Północnoatlantyckiego, twierdząc, że organizacja ta w dobie pandemii jest nieefektywna. Sugestie o brak wsparcia NATO dla swoich sojuszników można uznać za kłamstwo, gdyż Sojusz ułatwia m.in. Czechom, Włochom, Luksemburgowi, Holandii, Macedonii Północnej, Rumunii, Słowacji i Hiszpanii transport powietrzny sprzętu medycznego i innych materiałów wykorzystywanych w walce z wirusem²⁶.

Istotnym kierunkiem dezinformacyjnej propagandy Kremla jest także Europa Zachodnia. Nie ulega wątpliwości, że poprzez kryzys koronawirusowy Moskwa będzie dążyła do wzmocnienia tam swoich wpływów i do dalszych podziałów Wspólnoty Atlantyckiej. Deprecjując znaczenie UE jako uzależnionej od USA struktury politycznej, Kreml próbuje przekonać zachodnią opinię publiczną, że Unia nie jest w stanie poradzić sobie sama z kryzysem i jest na krawędzi rozpadu. Dodatkowym celem tej propagandy jest przekonywanie odbiorców zachodnich, że systemy opieki zdrowotnej poszczególnych krajów są niewydolne za sprawą braku odpowiedniego dofinansowania przez nieudolnych przywódców. W kontraście do powyższego rosyjscy propagandyści sygnalizują, że w walce z wirusem system Putina działa lepiej niż zachodnie demokracje²⁷.

Niezwykłe symptomatyczna w tym kontekście jest wypowiedź znanego rosyjskiego politologa, Aleksandra Dugina, który wyraził nadzieję, że kryzys koronawirusowy przyczyni się do zakończenia globalizacji i liberalizmu jako zjawisk odpowiedzialnych za niekontrolowany rozwój pandemii. Zdaniem analityka, trwająca infekcja ma szansę odnowić życie społeczne i przyczynić się do ukształtowania modelu państwa zamkniętego gospodarczo i handlowo z resztą świata²⁸. Słowa Dugina korespondują z wypowiedzią innego analityka, według którego, kraje europejskie i Stany Zjednoczone nie spowolniły

²⁵ B. Cole, *Russian State Television Pushes Conspiracy Theory Bill Gates Is Behind Coronavirus Pandemic*, <https://www.newsweek.com/russian-state-television-pushes-conspiracy-theory-bill-gates-behind-coronavirus-pandemic-1501465> [dostęp: 18 maja 2020].

²⁶ *Russia's Top Five Myths about NATO & COVID-19*, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/4/pdf/2004-Factsheet-Russia-Myths-COVID-19_en.pdf, April 2020, s. 1 [dostęp: 23 czerwca 2020].

²⁷ N. Bentzen, *COVID-19 foreign influence campaigns Europe and the global battle of narratives*, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649367/EPRS_BRI\(2020\)649367_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649367/EPRS_BRI(2020)649367_EN.pdf), s. 4 [dostęp: 27 czerwca 2020].

²⁸ A. Szabaciuk, *Rosyjska kampania dezinformacyjna...*

rozprzestrzeniania się tej infekcji zarówno ze względu na stan opieki zdrowotnej, jak i niemożność szybkiej zmiany utrwalonych zachowań populacji²⁹. O zaistniałą sytuację Kreml obwiniał zbyt znaczną obecność w Europie Zachodniej imigrantów. Moskwa może wykorzystać pandemię koronawirusa do potwierdzenia swojej wizji polityki tradycyjnych wartości, uważając, że nadmierne przyjęcie przez UE imigrantów i wspomaganie ich finansowo przyczyniło się do kryzysu pandemicznego, gdyż głównych państw UE nie było stać na zapewnienie bezpieczeństwa swoim rodzimym obywatelom. Taka taktyka jest intensywnie stosowana wobec najbardziej poszkodowanych przez chorobę obywateli krajów zachodnich, którzy pośrednio obwiniają nie rządzących o ich problemy ekonomiczne i nadmierne skupienie się przez władze na pomocy ludziom przybyłym z innych krajów i kręgów kulturowych. Opierając swoją politykę na konserwatywnych wartościach kulturowanych przez m.in. Cerkiew prawosławną kierowaną przez patriarchę Cyryla³⁰, Kreml stara się pokazać, że w Rosji panuje moralny porządek, w odróżnieniu od Zachodu, w którym zwyciężyła nadmierna tolerancja wobec „odmienności”³¹. Władze w Moskwie promują pogląd, że wskutek polityki nadmiernej otwartości kanclerz Merkel wobec imigrantów naruszających europejskie wartości w Europie Zachodniej zrodziły się rozliczne problemy, których Unia nie jest w stanie samodzielnie rozwiązać. Kreml podkreśla, że niezdolność do integrowania muzułmańskich imigrantów w europejskich społecznościach jest spowodowana sprzecznościami wewnątrz tej organizacji i brakiem polityków reprezentujących stanowisko przeciwstawiające się nieskoordynowanemu napływowi imigrantów³².

Nieprzypadkowo w tym samym czasie w przestrzeni publicznej pojawiła się wypowiedź czołowego propagandzisty Kremla, Dmitrija Kisielowa, według którego koronawirus spowodował całkowity upadek idei Europy³³. Wyrażając powyższe opinie, władze na Kremlu próbują

²⁹ III. Вебер, *Коронавирус: взгляд на российско-китайские отношения сквозь призму политических заявлений*, w: *Экономическая политика во времена COVID-19*, [https://www.nes.ru/files/COVID19\(21apr2020\).pdf](https://www.nes.ru/files/COVID19(21apr2020).pdf), АПРЕЛЬ 2020, s. 48 [dostęp: 27 maja 2020].

³⁰ I. Pacepa, *The Secret Roots of Liberation Theology*, <http://www.nationalreview.com/article/417383/secret-roots-liberation-theology?tar=get=author&tid=901039> [dostęp: 9 czerwca 2020].

³¹ G. Reid, *European Court Condemns Russia's Gay Propaganda Law*, <https://www.hrw.org/news/2017/06/22/european-court-condemns-russias-gay-propaganda-law> [dostęp: 10 czerwca 2020].

³² P. Bielicki, *Federacja Rosyjska a Brexit – szanse i zagrożenia*, „Historia i Polityka”, nr 27, Toruń 2019, s. 27–28.

³³ Ю. Бершидский, *Фейк Дмитрия Киселева: пандемия COVID-19 дала старт развалу Евросоюза*, https://theins.ru/antifake/208744?fbclid=IwAR1vydK9Oj7qi4uSrSZgl65-nbjViGjGVjy1DD1xmjwlvglSLBmf_hVhqc [dostęp: 12 czerwca 2020].

wywołać w rosyjskim społeczeństwie oraz na Zachodzie obraz, że to zachowania Europejczyków i możliwość nieograniczonego przemieszczania się obywateli przyczyniły się w znaczny sposób do rozprzestrzenienia się epidemii. Kreml sugeruje ponadto, że wpływ na pandemię miało także niedostateczne inwestowanie krajów zachodnich i USA w ochronę zdrowia, co można odczytać jako aluzję do potrzeby zmniejszenia takich wydatków na cele wojskowe, a to jest już bezpośrednio w interesie Federacji Rosyjskiej, której zależy na deprecjonowaniu zachodnich zdolności obronnych. Moskwa swoją politykę wobec Europy realizuje poprzez stroniczne platformy dezinformacyjne, blogerów oraz prezentowanie „relacji” Rosjan mieszkających w USA, Kanadzie i w państwach europejskich. Co ciekawe, największe rosyjskie platformy sponsorowane przez państwo intensywnie korzystały w okresach wzmożonej aktywności propagandowej z kont nadzorowanych przez żonę Alexandra Ovechkina, znanego rosyjskiego hokeisty, podkreślając też rosnącą panikę i niepewność w Stanach Zjednoczonych, a także brak towarów i surowców. Aspekt ten porównały z rosyjskimi sklepami „pełnymi produktów”³⁴.

Polem realizacji taktyki Kremla okazał się także eksport sprzętu ochronnego przed COVID-19 do pogrążonych w walce z epidemią Włoch. Już w marcu 2020 roku Moskwa zasygnalizowała, że pomoc dla tego kraju obejmie wyposażenie medyczne oraz około stu specjalistów wirusologów mających wcześniej doświadczenie w zwalczaniu Eboli³⁵. Jednakże wsparcie dla Włochów miało służyć uświadomieniu społeczności zachodniej, że sankcje wobec Moskwy nie są konieczne, co potwierdza wypowiedź Putina, który na spotkaniu grupy G7 zaapelował do pozostałych członków organizacji o wstrzymanie restrykcji w obliczu rozwoju epidemii³⁶. Wydaje się, że rosyjska strategia może okazać się skuteczną, czego dowodzą kolejne wypowiedzi włoskich polityków, m.in. byłego wicepremiera Matteo Salvini, sugerującego zniesienie ograniczeń ekonomicznych wobec Rosji³⁷. Włoskie media podają jednak, że większość przysłanych do Italii ekspertów to specja-

³⁴ S. Sukhankin, *COVID-19 as a tool of information confrontation: Russia's approach*, <https://www.policyschool.ca/wp-content/uploads/2020/03/COVID-19-Tool-of-Information-Sukhankin.pdf>, vol. 13, April 2020, s. 3 [dostęp: 25 maja 2020].

³⁵ *Russia begins with drawing military virus experts from Italy*, <https://www.thelocal.it/20200507/russia-begins-withdrawing-military-virus-experts-from-italy> [dostęp: 6 czerwca 2020].

³⁶ A. Legucka, M. Przychodniak, *Dezinformacja Chin i Rosji w trakcie pandemii COVID-19*, https://www.pism.pl/publikacje/Dezinformacja_Chin_i_Rosji_w_trakcie_pandemii_COVID19 [dostęp: 2 czerwca 2020].

³⁷ *Russia's Humanitarian Aid to Italy: How Kremlin Uses the Coronavirus Pandemic to Cover up Its Special Operation*, <https://en.hromadske.ua/posts/russias-humanitarian-a>

liści od wojny chemicznej, co może nasuwać skojarzenia, że pełnią oni swoją misję z ramienia wywiadu wojskowego GRU. Ponadto, zdaniem dziennika „La Stampa”, około 80 proc. rosyjskich dostaw w ramach pomocy jest „bezużytecznych”, a rosyjska akcja jest nazywana „pretekstem” do zwiększenia swojej obecności we Włoszech³⁸. Oskarżenia włoskiej prasy o prowizoryczność rosyjskiej pomocy zostały przyjęte na Kremlu z dezaprobatą. Ministerstwo Obrony Federacji Rosyjskiej oskarżyło redakcję „La Stampy” o „chowanie się za ideałami wolności słowa”, aby rozpowszechnić historie przypominające „antyrosyjską propagandę”. Co ciekawe, ostry język Kremla został niedwuznacznie skrytykowany przez włoski rząd. W specjalnym oświadczeniu przedstawiciel władz na Kwirynale napisał, że chociaż Rzym jest wdzięczny za wsparcie Moskwy w kluczowym momencie zarazy, to wypowiedzi przedstawicieli rosyjskiego resortu obrony są nie do zaakceptowania. Zaznaczył, że wolność wypowiedzi i prawo do krytyki są jednym z fundamentów włoskiej demokracji, zaś Moskwa ma prawo odpowiedzieć na zarzuty, ale w sposób formalny i nie urażający nikogo³⁹. Tezę o propagandowym charakterze operacji potwierdza także Sergio Germani, dyrektor Instytutu Nauk Społecznych i Studiów Strategicznych w Rzymie. W jego przekonaniu, Rosja działa na płaszczyźnie wywiadowczej i propagandowej, dążąc do wykorzystania epidemii dla podsycania w społeczeństwie włoskim nastrojów antyunijnych oraz w celu zbierania informacji wywiadowczych w jednym z ważniejszych państw NATO⁴⁰. Zdaniem Hamisha de Brettona-Gordona, Rosjanie mogą wykorzystać Włochy jako okazję do przetestowania nowego sprzętu i zebrania danych dotyczących zarówno wirusa, jak i państwa członkowskiego NATO. Według niego, nie ma żadnej wątpliwości, że na terenie Włoch działają agenci GRU, którzy będą zakładać lub rozbudowywać sieci wywiadowcze i systematycznie poszerzać swoją aktywność⁴¹. Mimo rosnących wątpliwości co do rzeczywistego charakteru rosyjskiej misji pomocowej, władze włoskiego stowarzyszenia Alpini podziękowali rosyjskim wojskowym za pomoc w walce z chorobą na

id-to-italy-how-kremlin-uses-the-coronavirus-pandemic-to-cover-up-its-special-operation [dostęp: 26 maja 2020].

³⁸ N. Bentzen, *COVID-19 foreign influence campaigns Europe...*

³⁹ D. Zaks, *Italy and Russia Spar Over Alleged Coronavirus Spies*, <https://www.themoscowtimes.com/2020/04/03/italy-and-russia-spar-over-alleged-coronavirus-spies-a69869> [dostęp: 11 maja 2020].

⁴⁰ N. Antelava, J. Iacoboni, *The influence operation behind Russia's coronavirus aid to Italy*, <https://www.codastory.com/disinformation/soft-power/russia-coronavirus-aid-italy/> [dostęp: 27 maja 2020].

⁴¹ *Ibidem*.

terenie Lombardii. Według Marco Colosio, koordynatora obrony cywilnej w powyższej organizacji, przybycie rosyjskich żołnierzy spotkało się z entuzjazmem⁴². Można odnieść wrażenie, że włoskie społeczeństwo nie dostrzega postępującej penetracji rosyjskiego wywiadu, uważając, w odróżnieniu do państw zachodnioeuropejskich – zwłaszcza Niemiec i Francji – że Rosja i Chiny okazały mu pomoc w szczytowym momencie niszczycielskiej działalności koronawirusa. Spóźniona i niekonsekwentna reakcja UE na wybuch choroby przyczyniła się do intensyfikacji prorosyjskich nastrojów we Włoszech, co skrzętnie wykorzystują powiązane z Kremlem ośrodki medialne działające na terenie tego kraju. Interesująca w tym kontekście jest wypowiedź jednego z włoskich naukowców Francesco Jubileo, profesora na Uniwersytecie Fortunato w Benevento. Już w połowie marca akcentował on dziennikarzowi jednego z prorosyjskich portali, że Włochy są bardzo rozczarowane działaniem UE, która pozostawiła ich samych w walce z epidemią. Zaznaczył także, że jeśli Wspólnota nie zmieni swojej polityki, to nie ma sensu, żeby Włochy pozostały jej członkiem, tym bardziej, że Rzym dopłaca każdego roku miliardy euro do unijnego budżetu⁴³.

Przybierające na sile tendencje do całościowego uregulowania stosunków z Moskwą występują również w Niemczech. Ze względu na postępujące załamywanie się tamtejszej gospodarki politycy coraz częściej domagają się od kanclerz Merkel oraz jej współpracowników zniesienia restrykcji nałożonych na Rosję. Argumentem potwierdzającym takie postawy są wypowiedzi Waldemara Gerda ze skrajnie prawicowej Alternatywy dla Niemiec oraz Alexandra Noy, lewicowego posła do Bundestagu. Obaj politycy potępiają sankcje przeciwko Rosji, które przynoszą, ich zdaniem, efekt przeciwny do zamierzonego i szkodliwy dla niemieckich przedsiębiorstw⁴⁴. Gerd podkreśla, że powinny one zostać anulowane z związku z kryzysem spowodowanym przez koronawirusa. Dlatego też uważa on, że należy przywrócić całościowy handel z Rosją, co przyniesie korzyść całemu światowemu systemowi gospodarczemu⁴⁵. Nie można wykluczyć, że to właśnie

⁴² *Italian Alpini have congratulated Russian servicemen who are helping in the fight against coronavirus in Lombardy on the upcoming Easter*, https://eng.mil.ru/en/news_page/country/more.htm?id=12286701@egNews [dostęp: 5 czerwca 2020].

⁴³ Ф. Джубили, *Италия разочарована реакцией Евросоюза на коронавирус – итальянский эксперт*, <https://eurasia.expert/italiya-razocharovana-reaktsiy-es-na-koronavirus/> [dostęp: 11 czerwca 2020].

⁴⁴ S. Sukhankin, *COVID-19 as a tool of information confrontation...*

⁴⁵ Э.Байназаров, *Здоровый смысл: на фоне COVID-19 в ФРГ призвали снять с России санкции*, https://iz.ru/987993/elnar-bainazarov/zdorovyi-smysl-na-fone-covid-19-v-frg-prizvali-sniat-s-rossii-sanktsii?utm_source=yxnews&utm_medium=desktop&utm_referrer=https%3A%2F%2Fyandex.ru%2Fnews [dostęp: 10 czerwca 2020].

Niemcy mogą w nieodległej przyszłości stać się jednym z ważniejszych obszarów akcji dezinformacyjnej Moskwy, gdyż w obliczu nieuchronnego odejścia kanclerz Merkel z urzędu i problemów z wyznaczeniem jej następcy w gronie rządzącej partii chadeckiej CDU/CSU, istnieją znaczne większe szanse na wzrost fraternizacji niemieckich elit politycznych z Rosją. Ewentualny sojusz niemiecko-rosyjski, możliwy w dobie wycofania się części wojsk amerykańskich z Niemiec, może stanowić istotne zagrożenie dla zachodnioeuropejskich struktur politycznych i ekonomicznych, co może przyspieszyć realizację planów Kremla dążącego do skłócenia ze sobą krajów Europy Zachodniej i jej podziału.

W sferze tematyki, będącej przedmiotem niniejszego studium, niezwykle istotne są także perspektywy relacji Rosji z Chinami. Putin, z jednej strony postrzega wzrastające na arenie międzynarodowej wpływy Pekinu jako przeciwwagę dla napiętych stosunków ze Stanami Zjednoczonymi, a z drugiej strony obawia się tychże wpływów na obszarze Syberii. Stąd też przez cały okres najbardziej intensywnej fali rozwoju epidemii starał się nie krytykować Chińczyków. Chociaż podjął on szybkie kroki dotyczące zamknięcia granicy z Państwem Środka, to jednak utrzymywał dystans wobec oskarżenia chińskich komunistów o przyczynienie się do zaistniałej sytuacji epidemicznej. Wraz z upływem czasu i stopniowym pokonywaniem wirusa przez Chiny Putin z coraz większym uznaniem podchodził do posunięć Pekinu, próbując deprecjonować odpowiedzialność chińskich władz za rozprzestrzenianie się koronawirusa. W czasie rozmowy z prezydentem ChRL Xi Jinpingiem 19 marca rosyjski prezydent powiedział, że „Chiny dały przykład całej społeczności międzynarodowej, wyraźnie reagując na prowokację i stygmatyzację pewnej potęgi”, mając na myśli Stany Zjednoczone. Rosyjski przywódca wyraził także „nieskończoną wdzięczność” rządowi chińskiemu za podjęcie skutecznych działań, powstrzymujących wirusa w swoim kraju, ale także za promocję zdrowia i bezpieczeństwa⁴⁶. Wyraźnie widać, że oskarżając Stany Zjednoczone o niedostateczne działanie na polu ograniczenia choroby, Putin próbuje przypodobać się Chinom, dążąc do rozmycia ich odpowiedzialności. Ważne jest, że Rosja czynnie partycypuje w przybierającej na sile propagandzie chińskiej skierowanej wobec Stanów Zjednoczonych, sugerującej amerykańską odpowiedzialność za pandemię i możliwość użycia przez USA broni biologicznej wobec Chin w postaci

⁴⁶ III. Вебер, *Коронавирус: взгляд на российско-китайские отношения...*

COVID-19⁴⁷. Rosyjski prezydent, unikając oskarżenia Chin, zdaje sobie sprawę, że układ jednobiegunowy – ukształtowany na świecie po 1991 roku i dominacja Stanów Zjednoczonych – odchodzi stopniowo do przeszłości i że to Chiny staną się głównym hegemonem na arenie międzynarodowej. Poza tym należy przyznać, że z podziwem odniósł się do zdecydowanych działań chińskiego rządu komunistycznego wobec własnych obywateli sprzeciwiających się zaleceniom władz w sprawie przymusowej kwarantanny. Dążący do zwiększenia kontroli nad własnym społeczeństwem Putin rozumie, że wprowadzenie podobnych metod rządzenia nie będzie takie proste, gdyż niezależnie od tradycji autorytarnych i totalitarnych rządów w czasach carskich i ZSRR, Rosjanie są jednak w dalszym ciągu mniej posłuszni i skłonni do kolektywnej dyscypliny niż Chińczycy czy Koreańczycy⁴⁸. Wreszcie należy stwierdzić, że Putin unika bezpośredniego starcia z Chinami z obawy przed wzrostem chińskich wpływów na Syberii, gdzie coraz większa liczba obywateli Państwa Środka osiedla się na jej bezkresnych i niezamieszkałych obszarach. Ewentualny sprzeciw Kremla wobec takich praktyk komunistycznego reżimu może powodować niekontrolowany napływ jeszcze liczniejszej rzeszy Chińczyków do Rosji, którzy z czasem zaczęliby podważać podstawy rosyjskiego systemu politycznego i społecznego na zajętych przez siebie terenach.

Niewykluczone jest także w kontekście innych uczestników geopolityki światowej, że w dobie pogarszania się notowań Putina, zechce on podążyć drogą ponownego zaostrzenia napięcia międzynarodowego w obszarach uznawanych przez Moskwę za strefę swoich partykularnych interesów. Taka taktyka może być realizowana zwłaszcza na Ukrainie oraz na Bliskim Wschodzie. Chociaż w obu tych miejscach sytuacja uległa względnemu uspokojeniu, to nie można wykluczyć, że w przypadku kumulacji uwagi państw zachodnich na własnych sprawach wewnętrznych, Moskwa będzie zmierzać do eskalacji działań wojennych i zapewnienia sobie lepszej pozycji przetargowej w rokowaniach pokojowych. Możliwym jest, że po opanowaniu pandemii koronawirusa Kreml wzmocni presję na Turcję oraz Iran, w celu utrzymania u władzy prezydenta Syrii, Baszara El-Asada. W kwestii tej rosyjski rząd może mieć ułatwione zadanie, ponieważ Iran po zabójstwie przez amerykańskie lotnictwo czołowego wojskowego i polityka reżimu w Teheranie, gen. Kasema Sulejmaniego – także ze względu na pogłębiające się problemy gospodarcze wywołane sankcjami USA,

⁴⁷ A.Legucka, M. Przychodniak, *Dezinformacja Chin i Rosji...*

⁴⁸ А.Баунов, *Путин и коронавирус. Что означает эпидемия...*

znacznym spadkiem ceny ropy naftowej oraz licznymi przypadkami zachorowań i zgonów na COVID-19 – może być zmuszony do ograniczenia swojej aktywności militarnej poza granicami kraju. Rząd w Teheranie będzie musiał skupić się na kwestiach zdrowotnych, dążyć do zwiększenia świadomości społecznej w zakresie promocji zdrowia i zapobiegania wszelkim chorobom⁴⁹. Osłabienie zainteresowania konfliktem w Syrii może mieć miejsce również w Turcji. Gospodarka w tym kraju poniosła dużo mniejsze straty niż np. irańska, a stosunek zgonów wywołanych pandemią do całkowitej liczby przypadków był tu dwa razy mniejszy niż w Stanach Zjednoczonych i aż siedmiokrotnie mniejszy niż we Francji⁵⁰. Może to zwiastować szybszy powrót do normalności i tym samym do agresywnej polityki zagranicznej wobec Syrii oraz Libii. Obecnie jednak strona turecka uznaje dominującą rolę Rosji na Bliskim Wschodzie, co potwierdzają dwustronne porozumienia sygnowane w Libii. Pomimo tego Kreml jest zmuszony do współpracy z Ankarą na przedmiotowym obszarze⁵¹.

Wzrost znaczenia Moskwy w sferze globalnej doprowadzi także do nasilenia jej agresywnej retoryki w aspekcie propagowania własnej wizji historii, zwłaszcza okresu II wojny światowej. Potwierdzeniem podejmowania takich działań jest dla przykładu chociażby nota rosyjskiego MSZ do rządu Finlandii, w której czytamy, że Finowie powinni zapłacić Rosji odszkodowania za opowiedzenie się po stronie Rzeszy niemieckiej w czasie II wojny światowej⁵². Dodatkowo szokować może inicjatywa rosyjskiego deputowanego z 1 czerwca 2020 roku, który zgłosił potrzebę całkowitej rehabilitacji paktu Ribbentrop–Mołotow⁵³, co stanowi niebezpieczny precedens wobec krajów Europy Środkowej, ponieważ utwierdza je w przekonaniu, że rosyjscy politycy identyfikują się z działaniami Stalina i Mołotowa i kierują się w swoich przedsięwzięciach planami ponownego podziału Europy. Niewykluczona jest

⁴⁹ A.Raofi, A.Takian, A.A Sari, A. Olyaeemanesh, H. Haghighi, M. Aarabi, *COVID-19 Pandemic and Comparative Health Policy Learning in Iran*, „Archives of Iranian medicine” 2020, nr 4, s. 225.

⁵⁰ M. Bryza, *Turkey seems to avoid COVID-19 nightmare*, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/turkey-seems-to-avoid-covid-19-nightmare/> [dostęp: 10 czerwca 2020].

⁵¹ J. Benedyczak, *Znaczenie Turcji w polityce Federacji Rosyjskiej*, https://www.pism.pl/publikacje/Znaczenie_Turcji_w_polityce_Federacji_Rosyjskiej [dostęp: 27 czerwca 2020].

⁵² *W Rosji chcą oskarżyć Finów o ludobójstwo w czasie II wojny światowej*, <https://bel-sat.eu/pl/news/w-rosji-chca-oskarzyc-finow-o-ludobojstwo-w-czasie-ii-wojny-swiatowej/> [dostęp: 22 maja 2020].

⁵³ *W Rosji podjęto próbę rehabilitacji Paktu Ribbentrop–Mołotow. Jest projekt ustawy*, <https://zw.lt/kultura-historia/w-rosji-podjeto-probe-rehabilitacji-paktu-ribbentrop-molotow-jest-projekt-ustawy/> [dostęp: 10 czerwca 2020].

również intensyfikacja napastliwych przedsięwzięć Moskwy przeciwko Polsce. Jednym z przykładów rosyjskiej dezinformacji wobec Warszawy stały się doniesienia o blokowaniu przez Polskę rosyjskiej pomocy medycznej dla pogrążonych w walce z epidemią Włoch. Według Aleksieja Puszkowa, wpływowego rosyjskiego polityka:

Polska nie przepuściła rosyjskich samolotów z pomocą dla Włoch poprzez swoją przestrzeń powietrzną. Jest to podłość na poziomie polityki publicznej. Tym bardziej, że pomoc trafiła do sojusznika Polski w UE i NATO. Odtąd Rosja nie powinna wychodzić Polsce naprzeciw. W niczym!

W odpowiedzi na takie zarzuty, przedstawiciele władz polskich oznajmili, że strona rosyjska w żaden sposób nie składała jakiegokolwiek wniosku o zgodę na wlot w polską przestrzeń powietrzną⁵⁴. Rosyjski komunikat miał na celu jedynie próbę skłócenia Polski z innymi krajami europejskimi i doprowadzenie do izolacji Warszawy. Niezaprzecalnie staje się też jawnym utrwalanie narracji moskiewskich elit politycznych sugerujących, że to państwo polskie jest współodpowiedzialne za wybuch II wojny światowej.

Polem aktywności Kremla pozostaje niezmiennie Białoruś. Właściwe będzie stwierdzenie, że kryzys związany z koronawirusem, może przyczynić się do przyspieszenia planów wymuszonej integracji Moskwy z Mińskiem. Świadczy o tym stwierdzenie w publikacji „Kommiersantu” z 1 kwietnia 2020 roku, że prezydent Łukaszenka, lekceważąc problem pandemii, „na wszelki wypadek” prosi jednak Rosję o pomoc w jej zwalczaniu⁵⁵. W mediach rosyjskich pojawiły się informacje sugerujące, że władze w Mińsku nie radzą sobie z wirusem, ukrywając rzeczywistą liczbę przypadków zakażenia, działają w sposób nieodpowiedni i spóźniony oraz zmuszają lekarzy do stawiania chorym diagnozy ostrej infekcji wirusowej układu oddechowego zamiast rozpoznania koronawirusa⁵⁶. Wypada przypuszczać, że upublicznianie takich informacji ma na celu pokazanie zarówno rosyjskiemu, jak i białoruskiemu społeczeństwu, że jedynie ścisła integracja polityczna i ekonomiczna Białorusi z Rosją, może przyczynić się do skuteczniejszego działania białoruskich władz w przewycięzeniu

⁵⁴ J. Sabak, *Polska nie blokuje rosyjskich lotów humanitarnych do Włoch. Koronawirus narzędziem propagandy Kremla* [komentarz], <https://www.defence24.pl/polska-nie-blokuje-rosyjskich-lotow-humanitarnych-do-wloch-koronawirus-narzedziem-propagandy-kremla-komentarz> [dostęp: 28 maja 2020].

⁵⁵ O. Kevere, *Coercion to Self-Isolation. All the Kremlin's Men Went Out to Fight COVID-19 in Belarus*, <https://visegradinsight.eu/coercion-to-self-isolation-covid19-belarus/> [dostęp: 24 maja 2020].

⁵⁶ *Ibidem*.

epidemii. Tak prowadzona rosyjska akcja medialna ma za zadanie ośmieszyć Łukaszenkę i przedstawić go jako przywódcę nieudolnego i nie rozumiejącego powagi sytuacji oraz pokazać, że jedynie Rosja zdolna jest przyjść Białorusi z pomocą. Bogdan Bezpalko, czołowy dygnitarz rosyjski, odpowiadający za kwestię integracji z Białorusią, powiedział otwarcie:

Jeśli Łukaszenka nadal prosi Rosję o pomoc lekarzom, konieczne jest wysyłanie wyłącznie lekarzy wojskowych, tak jak we Włoszech. Powinny istnieć samochody pomalowane trójkolorowo [kolory flagi rosyjskiej], aby można było zobaczyć, że Rosjanie przybyli na ratunek [...] Misja humanitarna polegająca na pomocy w zwalczaniu koronawirusa powinna być okazją, aby przypomnieć Białorusi o roli Rosji w jej losie⁵⁷.

Wyrazem zaostżenia rosyjskiego stanowiska jest także podpisanie w maju br. przez Miszustina dekretu precyzującego zakaz importu ropy, co może odbić się w poważny sposób na białoruskiej gospodarce⁵⁸, pomimo faktu, że 11 maja na Białoruś dostarczony został transport 80 tysięcy ton ropy naftowej z Arabii Saudyjskiej.⁵⁹ Wysoce niebezpieczna jest również przyszłość Ukrainy. Coraz wyraźniej w otoczeniu prezydenta Wołodymyra Zełenskigo jest wyrażany pogląd, że jedynie pertraktacje z Kremlm mogą przyczynić się do zakończenia konfliktu, trwającego już przecież od 2014 roku. Ten rządzący Ukrainą polityk w coraz większym stopniu przejawia gotowość do daleko idących ustępstw względem prorosyjskich separatystów, sugerując możliwość rokowań z nimi w różnych formach⁶⁰, co samo w sobie stanowi już sukces władz na Kremlu, znających narastające i w części przez siebie kreowane problemy ukraińskiej gospodarki oraz nierealizowanie reform mogących ten stan poprawić. Jednak ze względu na dominację oligarchów w życiu politycznym i społecznym w dalszym ciągu są one odkładane w czasie. Niewykluczony stał się nawet scenariusz, że władze w Kijowie uznają przedstawicieli Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludowej jako przywódców oddzielnych republik, co może oznaczać wstęp do oczekiwanej przez Moskwę i usilnie propagowanej

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ A. Szabaciuk, *Białorusko-rosyjska rozgrywka geostrategiczna z importem ropy naftowej w tle*, „Komentarze IEŚ” 2020, nr 99, <https://ies.lublin.pl/pub/publikacje/komentarze/ies-komentarze-196-99-2020.pdf>, s. 2 [dostęp: 22 czerwca 2020].

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ B. Bodalska, *Prezydent Ukrainy: Nie mamy wyboru – musimy rozmawiać z Rosją*, <https://www.euractiv.pl/section/polityka-zagraniczna-ue/news/prezydent-ukraina-nie-mamy-wyboru-musimy-rozmawiac-z-rosja-putin-krym-donbas-zelenski/> [dostęp: 17 czerwca 2020].

federalizacji kraju. W odbiorze mieszkańców Donbasu, polityka władz ukraińskich jest wysoce nieudolna i skłania ich do twierdzeń o konieczności dalszego zacieśnienia więzi z Rosją⁶¹.

Niezależnie od powyższych twierdzeń, rysuje się jednak pewna możliwość zmiany niektórych elementów polityki zagranicznej Rosji. Co prawda, rosyjscy naukowcy, Siergiej Karaganow oraz Dimitrij Susłow, podkreślają zgodnie z linią Kremla, że epidemia nasila negatywne procesy na arenie międzynarodowej, m.in. zaostrzenie rywalizacji między wielkimi mocarstwami czy walkę o przywództwo w świecie, to jednocześnie mogą się pojawić zjawiska pozytywne, charakteryzujące się zwiększonym zapotrzebowaniem na wspólną walkę z globalnymi wyzwaniami, co może w dłuższej perspektywie korzystnie wpłynąć na sytuację międzynarodową. Analitycy uwypuklają, że pandemia unaoczniała konieczność wdrożenia nowych pomysłów na rozwój rosyjskiej polityki zagranicznej, odpowiadających głównym trendom rozwoju świata. Wysuwają oni wręcz wniosek, że idea wielobiegunowości, lansowana przez Moskwę, nie jest już w większości atrakcyjna dla krajów świata⁶². Twierdzą dalej, że polityka zagraniczna Rosji powinna opierać się na następującej triadzie ideologicznej: zachowaniu pokoju międzynarodowego; promowaniu swobody wyboru modeli rozwoju, wspieraniu suwerenności i różnorodności, przeciwdziałaniu wszelkiej hegemonii ideologicznej, politycznej i w sferze wartości, pozycjonowaniu Rosji jako gwaranta „nowego niezaangażowania”; wspólnej ochronie środowiska i walce z nowymi globalnymi wyzwaniami, w tym pandemiemi; promowaniu nowej filozofii rozwoju opartej na ratowaniu ludzkiego środowiska, a przede wszystkim samego człowieka, koncentrującej się na jego zdrowiu moralnym i fizycznym, a nie na niekończącym się wzroście konsumpcji⁶³. Kontrowersyjny jest jednak pogląd autorów artykułu zamieszczonego w „Foreign Affairs”, którzy podnoszą argument, że w celu deeskalacji konfliktu między Rosją a Zachodem obie strony powinny zawrzeć umowę, polegającą na tym, że kraje zachodnie nie będą rozszerzały NATO i UE na wschód, a w zamian Rosja nie będzie ingerowała w sytuację w krajach zachodnich⁶⁴.

⁶¹ K. Nieczypor, *Hybrydowa kwarantanna. Samozwańcze republiki Donbasu wobec pandemii*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2020-05-08/hybrydowa-kwarantanna-samozwancze-republiki-donbasu-wobec> [dostęp: 21 maja 2020].

⁶² С. Караганов, Д. Суслов, *Россия в мире после коронавируса: новые идеи для внешней политики*, <https://globalaffairs.ru/articles/rossiya-mir-koronavirus-idei/> [dostęp: 5 czerwca 2020].

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ J. Lind, D.G.Press, *Reality Check. American Power in an Age of Constraint*, „Foreign Affairs” 2020, vol. 99, nr 2, s. 44.

Jednak ze względu na wieloletni charakter rosyjskiej polityki zagranicznej dążącej do zdobywania wpływów we wszystkich zakątkach globu, zmaterializowanie powyższego scenariusza jest mało prawdopodobne. O nastrojach na Kremlu niech świadczy fakt, że 2 czerwca 2020 roku Putin ogłosił nową doktrynę nuklearną Rosji zakładającą dalszy rozwój potencjału atomowego kraju. Dokument zakłada koordynację zamierzeń sformułowanych jeszcze w grudniu 2014 roku. Wówczas rosyjski prezydent zadeklarował zdolność do militarnego przeciwstawienia się Stanom Zjednoczonym, wprowadzając zapisy o odstraszeniu nuklearnym do oficjalnego dokumentu rządowego⁶⁵. Władze rosyjskie precyzują w nim, że Rosja może użyć broni atomowej, jeśli zostanie zaatakowana przez inne państwo, a politykę odstraszenia nuklearnego scharakteryzowano jako działanie służące zachowaniu suwerenności Rosji⁶⁶. Musimy zaznaczyć, że koronawirus w Federacji Rosyjskiej nie zmniejszył wydatków na poszczególne, ważne dla rosyjskiej polityki zagranicznej, sektory, m.in. na wojsko. W dalszym ciągu planowo pracują rosyjskie fabryki zbrojeniowe oraz utrzymany jest na wrzesień 2020 roku termin manewrów pod kryptonimem Kaukaz 2020⁶⁷. Perspektywy co do wystarczającego poziomu rozwoju gospodarczego Rosji w odniesieniu do stawianych sobie celów budzą uzasadnione obawy władz – o czym kilka zdań poniżej.

SYTUACJA EKONOMICZNA ROSJI W DOBIE PANDEMII I PERSPEKTYWY NA PRZYSZŁOŚĆ

W publikacji nie można pominąć ekonomicznych oddziaływań pandemii koronawirusa na system gospodarczy Federacji Rosyjskiej. Niepokój o jego przyszłość jest widoczny tym bardziej, że w ostatnich latach inflacja oraz deficyt budżetowy silnie wzrastały⁶⁸, a problemy związane z niskimi cenami ropy naftowej – stanowiącej podstawę dla budżetu – nabrały wyjątkowego znaczenia. Dlatego istotnym problemem stały się dla Kremla napięcia w stosunkach z Arabią Saudyj-

⁶⁵ V. Konyshv, A. Sergunin, *Military*, w: *Routledge Handbook of Russian Foreign Policy*, A.P. Tsygankov (red), Routledge 2018, s. 171.

⁶⁶ *Putin zatwierdził nową doktrynę użycia broni nuklearnej*, <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1480857,putin-zatwierdzil-nowa-doktryne-uzycia-broni-nuklearnej.html> [dostęp: 4 czerwca 2020].

⁶⁷ W. Radziwinowicz, *Armii Rosji koronawirus nie bierze. Siły zbrojne otrzymują nową broń, szykują się do manewrów i defilad*, <https://wyborcza.pl/7,75399,25988344,armii-rosji-koronawirus-nie-bierze-sily-zbrojne-otrzymuja-nowa.html?disableRedirects=true> [dostęp: 24 czerwca 2020].

⁶⁸ E. Avdalani, *Coronavirus Is Hitting Russia...*

ską w sprawie cen ropy w ramach OPEC. Oba podmioty rozpoczęły w marcu 2020 roku wojnę cenową, zwiększając wydobycie i obniżając ceny w nadziei na uzyskanie większego udziału w rynku. Co prawda, zobowiązały się potem powstrzymać wrogie wobec siebie działania, ale nie wcześniej niż przed zapełnieniem ropy światowych magazynów⁶⁹. Warto zaznaczyć, że napięcia w przedmiotowej kwestii między Moskwą a Rijadem występowały już od pewnego czasu. Przyczynił się do nich spadek cen surowca w drugiej połowie 2018 roku ze względu na wzrost wydobycia z pokładów gazu łupkowego w Stanach Zjednoczonych i obawy o niejasne wówczas perspektywy możliwych konfiguracji rozwoju sytuacji w Iranie po przywróceniu amerykańskich sankcji na reżim ajatollahów. Ostatecznie jednak kraje OPEC w grudniu 2018 roku osiągnęły porozumienie, według którego zgodzono się na ograniczenia wydobycia ropy do poziomu 1,2 miliona baryłek dziennie⁷⁰.

Wraz z wybuchem pandemii zawirowania związane z rozedrganie cen ropy naftowej przyczyniły się do eskalacji problemów gospodarczych Rosji, zwłaszcza w obszarze handlu zagranicznego. Zdaniem Alexandra Knobela, dyrektora Instytutu Międzynarodowej Ekonomii i Finansów Akademii Handlu Zagranicznego Ministerstwa Rozwoju Gospodarczego Rosji, pandemia koronawirusa mocno i negatywnie wpływa na wymianę handlową. Przewidywany spadek eksportu towarów rosyjskich za granicę wyniesie niemal 100 miliardów dolarów w 2020 roku, a w ostatecznym rozrachunku nawet 310–320 miliardów. Za istniejący stan rzeczy odpowiadają przede wszystkim niskie ceny surowców – ropy i gazu oraz nałożone sankcje. Odnosząc się z kolei do importu towarów do Rosji, Knobel stwierdza, że jego deprecjacja wyniesie blisko 30–35 proc., co oznaczać będzie, że wartość importowanych produktów spadnie z 255 miliardów do około 180–190 miliardów dolarów. Cytowany funkcjonariusz państwowy szacuje, że w największym stopniu dekonstrukcja dotyczyć będzie importu dóbr inwestycyjnych – około 35–40 proc., a najmniej – żywności i dóbr konsumpcyjnych – około 20–30 proc.⁷¹ Przedmiotem zainteresowania rosyjskich ekonomistów stał się również wysoce prawdopodobny, jeśli nie wręcz

⁶⁹ J. Worland, *Oil Prices Won't Be Negative Forever. But the Oil Industry Will Never Be the Same*, <https://time.com/5824263/coronavirus-negative-oil-prices-consolidation/> [dostęp: 16 czerwca 2020].

⁷⁰ M. Bradshaw, T. van de Graaf, R. Connolly, *Preparing for the new oil order? Saudi Arabia and Russia*, „Energy Strategy Reviews” 2019, nr 26, s. 6.

⁷¹ П. Химшиашвили, И. Ткачёв, Е. Сухорукова, А. Гальчева, *Влияние вируса на поставки товаров из Италии в Россию. Что важно знать*, <https://www.rbc.ru/economics/31/03/2020/5e81daa79a7947b429f52b75https://www.rbc.ru/economics/31/03/2020/5e81daa79a7947b429f52b75> [dostęp: 18 maja 2020].

pewny, wzrost deficytu budżetowego. Według wstępnych danych Banku Rosji, nadwyżka na rachunku bieżącym bilansu płatniczego w pierwszym kwartale 2020 roku, w porównaniu do analogicznego kwartału ubiegłego roku, zmniejszyła się o ponad jedną trzecią – z 33,6 do 21,7 miliarda dolarów, głównie za sprawą niższych przychodów ze sprzedaży surowców energetycznych oraz malejącego nań popytu w Chinach w okresie styczeń–luty⁷². Inne dane także potwierdzają nabrzmiewające problemy rosyjskiej gospodarki. W czerwcu 2020 roku Międzynarodowy Fundusz Walutowy przewidywał realne tempo wzrostu PKB Rosji na poziomie minus 6,6 proc. w 2020 roku⁷³. Podobne wartości podaje agencja ratingowa Moody's, która w kwietniowym komunikacie ogłosiła, że PKB Rosji może spaść o 5,5 proc. w 2020 roku, przy stosunkowo niewielkim wzroście o 2,2 proc. w 2021 roku⁷⁴. Czołowy rosyjski ekspert do spraw ekonomicznych Andrei Kudrin, ostrzegł niedawno, że gospodarka jego kraju może skurczyć się w bieżącym roku nawet o 8 proc.⁷⁵ Inne prognozy Banku Rosji z kwietnia wskazują na mniejszą skalę regresji – od 4 do 6 proc.⁷⁶ Wydaje się, że powyższe dane potwierdzają niedostateczne przygotowanie rosyjskiej gospodarki na nagły kryzys, co skądinąd nie powinno dziwić, biorąc pod uwagę podobne kłopoty w innych krajach w obliczu konieczności wprowadzenia w nich szeregu epidemicznych obostrzeń powodujących załamanie się wielu sektorów przemysłu, handlu i usług. Według przedstawicieli Banku Rosji, charakterystyczną cechą obecnej sytuacji jest szybkość i głębokość szoku makroekonomicznego spowodowanego wprowadzeniem niezbędnych działań w celu ograniczenia zakażenia koronawirusem⁷⁷. Niepokój pogłębia fakt, że zaproponowany przez Putina pakiet pomocy dla przedsiębiorców w wysokości 4 miliardów dolarów okazał się niewystarczający⁷⁸. O pesymistycznych nastrojach wśród rosyjskich przedsiębiorców niech świadczy informacja, że stowarzyszenia firm zajmujących się zakupami internetowymi, handlem detalicznym, gastronomią i dziewięcioma innymi branżami wysłały list do premiera Miszustina, w którym ostrze-

⁷² *Обзор финансовой стабильности. Информационно-аналитический материал – IV квартал 2019 – I квартал 2020 года*, Moskwa 2020, s. 17.

⁷³ *IMF expects 6.6% decline in Russian GDP in 2020*, <https://news.ru/en/economics/imf-predicts-6-6-decline-in-russian-gdp-in-2020/> [dostęp: 29 czerwca 2020].

⁷⁴ *Moody's: Russian GDP to Decline by 5.5% This Year*, <https://russiabusiness.today.com/economy/moodys-russian-gdp-to-decline-by-5-5-this-year/> [dostęp: 19 maja 2020].

⁷⁵ M. Russell, *Russia and the coronavirus crisis...*, s. 2.

⁷⁶ *Обзор финансовой стабильности...*, s. 5.

⁷⁷ *Ibidem*, s. 39.

⁷⁸ A. Legucka, *Rosja wobec pandemii COVID-19...*

gali o możliwym załamaniu prowadzonej przez siebie działalności i prosili o liczne dodatkowe środki wsparcia⁷⁹. Nie można jednak wykluczyć, że władze rosyjskie celowo unikają udzielenia szczegółowych informacji dotyczących wsparcia dla dużych firm, gdyż mogą one ujawnić skorumpowany system przyznawania pieniędzy oraz preferencyjnych pożyczek oparty na znajomości z prezydentem Federacji Rosyjskiej oraz innymi współrządzącymi politykami. Pogląd powyższy wyraził profesor Uniwersytetu w Chicago Konstantin Sonin⁸⁰. Problemem dla państwa rosyjskiego stają się także migranci z Azji Środkowej, którzy należą do grupy najbardziej dotkniętych pandemią. Istnieją doniesienia o migrantach, którzy musieli opuścić wynajmowane mieszkania⁸¹. Zdaniem przedstawicieli organizacji przedsiębiorców Opora Rosji, firmy przygotowują się do zwolnień wielu tysięcy migrantów, zwłaszcza nie zatrudnionych na podstawie żadnej umowy. W nieco lepszej sytuacji znajdują się imigranci z grupy państw Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej, m.in. Kirgistanu, którzy przez władze rosyjskie są lepiej traktowani i nie są zobligowani do opuszczenia – w odróżnieniu do innych nacji – terytorium Federacji Rosyjskiej w okresie do trzech miesięcy po utracie zatrudnienia⁸². Tymczasem w samej Moskwie pod koniec kwietnia, pojawiły się informacje, że niemal 10 000 migrantów kirgiskich straciło pracę bez otrzymania jakiegokolwiek rekompensaty finansowej⁸³.

Nadmienić należy, że rosyjską służbę zdrowia nękają wieloletnie problemy, zaniedbania i chroniczne niedofinansowanie od dekad. Kolejne ekipy sprawujące władzę w ZSRR lekcewały tę dziedzinę życia społecznego, uznając, że dla rozwoju państwa priorytetem powinno być dbanie o rozwój kompleksu wojskowo-przemysłowego. Taki stan rzeczy utrzymał się także po upadku radzieckiego imperium aż po dzień dzisiejszy, uwzględniając okres rządów Putina. Efekty takiego postępowania to przede wszystkim niedopracowania systemowe i niedobory infrastrukturalne, deficyty sprzętu specjalistycznego w szpita-

⁷⁹ *Koronawirus w Rosji: Główne organizacje biznesu poprosiły rząd o wsparcie gospodarki*, <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1467629,koronawirus-w-rosji-wsparcie-dla-biznesu.html> [dostęp: 30 maja 2020].

⁸⁰ M.A. Berdy, *How Russia's coronavirus crisis...*

⁸¹ *Iom Central Asia and Russian Federation strategic preparedness and response plan, coronavirus disease 2019*, <https://www.crisisresponse.iom.int/sites/default/files/appeal/documents/Central%20Asia%20and%20Russia%20appeal%2008.05-FINAL.pdf>, February–December 2020, s. 1 [dostęp: 19 czerwca 2020].

⁸² W. Jaszczyk, P. Pendrakowska, *Tydzień w Azji: Wielka migracja, czyli Rosja i Azja Centralna w obliczu koronawirusa*, <https://instytutboyma.org/pl/tydzien-w-azji-wielka-migracja-czyli-rosja-i-azja-centralna-w-obliczu-koronawirusa/> [dostęp: 14 czerwca 2020].

⁸³ *Iom Central Asia and Russian Federation strategic...*, s. 1.

lach i mniejszych jednostkach leczniczych oraz niskie wynagrodzenia dla personelu medycznego różnego szczebla. Kryzys koronawirusowy z całą mocą powyższe potwierdził. Z początkiem maja 2020 roku dostępność do maseczek i kombinezonów ochronnych w lecznicach pokrywała zaledwie 25–30 proc. zapotrzebowania⁸⁴. Widać wyraźnie, mimo poprawy sytuacji, że opieka zdrowotna w Rosji w dobie pandemii ma poważne trudności, co znacznie utrudnia skuteczną walkę z wirusem. Według Alexandra Gabuewa, pracownika Carnegie Moscow Center, rząd rosyjski jest świadomy ewentualności wzrostu liczby infekcji. Z tego też względu władze podejmują zdecydowane kroki, żeby przeciwdziałać jego nagłemu przyrostowi. Analityk jednocześnie podkreśla, że mimo podejmowanych działań rosyjski system medyczny może nie poradzić sobie z tym problemem⁸⁵. Sytuacji nie poprawia fakt niskiej jakości testów przeprowadzanych na wykrywalność COVID-19, chociaż ich liczba systematycznie rośnie i według wicepremier Tatiany Golikowej, Rosja obecnie znajduje się w czołówce światowej pod tym względem⁸⁶. Kłopotliwe dla rządu w Moskwie stają się natomiast obecne w przestrzeni internetowej nagrania wypowiedzi rosyjskich lekarzy, z których wynika, że prawdziwe liczby zgonów wywołanych koronawirusem należy liczyć w wielu tysiącach. Medycy akcentują także problemy związane m.in. z niewystarczającą ilością sprzętu ochronnego. Najaktywniejszą lekarką obnażającą niniejsze niedogodności jest Anastasia Vasilyeva, szefowa związku zawodowego pracowników medycznych. Oskarża ona władze o fałszowanie statystyk i wzywa społeczność lekarską do przeciwstawienia się publikowaniu nieprawdziwych informacji. Lekarka została aresztowana, gdy próbowała dostarczyć pewne wyposażenie medyczne do szpitali w Nowogrodzie. Według nieoficjalnych informacji, została ona przetransportowana na komisariat policji, gdzie „była duszona i uderzona w brzuch, w wyniku czego zemdląca”. Podobno odmawiano jej także dostępu do adwokata⁸⁷. Przypadek ten jednak nie został przedstawiony w oficjalnych mediach, w których to prorządowi publicyści starają się prezentować działania władz w jak najlepszym świetle. Niezależnie od nieustających komplikacji podczas spotkania z rządem w Moskwie

⁸⁴ G. Kuczyński, *Nerwy na Kremlu...*

⁸⁵ R. Standish, *Fortress Russia Begins to Show Cracks as Coronavirus Spreads*, <https://foreignpolicy.com/2020/03/18/fortress-russia-coronavirus-spread-covid-pandemic/> [dostęp: 9 czerwca 2020].

⁸⁶ *Russia among leaders in coronavirus tests, official says*, <https://tass.com/society/1144085> [dostęp: 31 maja 2020].

⁸⁷ D. Jiri, L. Valenta, *Putin's Coronavirus Crisis Is Not „Under Control”*, <https://besa-center.org/perspectives-papers/putin-coronavirus-control/> [dostęp: 9 czerwca 2020].

pod koniec marca 2020 roku prezydent Putin stwierdził, że władze powstrzymały masowe rozprzestrzenianie się epidemii. Rosyjski szef państwa powiedział także, że sytuacja jest już ogólnie pod kontrolą, pomimo wysokiego poziomu ryzyka ponownej eskalacji choroby⁸⁸. Niezależnie od złożonej deklaracji prezydenta, dopiero 19 maja 2020 roku premier Miszustin zakomunikował, że wzrost liczby nowych przypadków zakażeń został zatrzymany⁸⁹, co pozwala domniemywać, że wcześniejsze słowa głowy państwa nie były w pełni oparte na faktach. Na początku czerwca rosyjski przywódca podkreślił z kolei, że nie wszystkie problemy zostały rozwiązane, zaś obecnie głównym zadaniem jest zapobieżenie rozwojowi choroby i jej nawrotowi w postaci drugiej fali. Putin jednocześnie zaznaczył, że należy brać pod uwagę negatywne scenariusze⁹⁰. Właściwym będzie sformułowanie, że sytuacja ulega pewnej stabilizacji, gdyż Putin zdecydował się w końcu maja 2020 roku przesunąć na 24 czerwca defiladę z okazji 75 rocznicy zakończenia II wojny światowej, pierwotnie mającą odbyć się 9 maja⁹¹. Nastroje poprawiła też informacja ministra zdrowia Michaiła Murashko, że Rosja planuje w czerwcu rozpocząć testy kliniczne szczepionki koronawirusowej⁹². Z kolei na początku września rząd rosyjski ogłosił, że wyprodukowano szczepionkę Sputnik V, która ma trafić do obiegu cywilnego. Według wspomnianego wyżej szefa resortu zdrowia, w pierwszej kolejności szczepieniu powinny poddać się osoby z grup ryzyka – lekarze i nauczyciele⁹³. Pomimo ogłoszonego sukcesu, eksperci wyrażają daleko idący sceptycyzm wobec rosyjskiego leku, ponieważ nie przeszedł on trzeciej fazy badań klinicznych. Według wirusologa, Pawła Grzesiowskiego, konieczne są drobiazgowo badania tego specyfiku i jego skutków ubocznych dla organizmu człowieka⁹⁴. Nie ulega wątpliwości, że Rosja chce pokazać swoje zaangażowanie na

⁸⁸ R. Standish, *Fortress Russia Begins to Show Cracks...* .

⁸⁹ *Coronavirus in Russia: The Latest News*, <https://www.themoscowtimes.com/2020/05/19/coronavirus-in-russia-the-latest-news-may-19-a69117> [dostęp: 10 czerwca 2020].

⁹⁰ K. Латухина, *Голосование – 1 июля*, „Российская газета”, nr 117 (8171), 2 июня 2020, s. 1.

⁹¹ *COVID-19 na terenie Federacji Rosyjskiej*, <https://www.gov.pl/web/rosja/covid-19-na-terenie-federacji-rosyjskiej> [dostęp: 15 czerwca 2020].

⁹² *Пандемия коронавируса. Самое актуальное на 30 июня. Подробнее на РБК*, <https://www.rbc.ru/society/19/05/2020/5e2fe9459a79479d102bada6><https://www.rbc.ru/society/19/05/2020/5e2fe9459a79479d102bada6> [dostęp: 30 czerwca 2020].

⁹³ *Rosja wyprodukowała pierwszą partię szczepionki Sputnik V dostępną dla ludności*, <https://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/7817753,rosja-szczepionka-sputnik-v-produkcja.html> [dostęp: 28 września 2020].

⁹⁴ *Rosyjska szczepionka Sputnik V to „ogromne ryzyko”. Naukowcy alarmują*, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2020-08-12/rosyjska-szczepionka-to-ogromne-ryzyko-naukowcy-alarmuja/> [dostęp: 27 września 2020].

rzecz powstrzymania pandemii i zasugerować międzynarodowej opinii publicznej, że bez Moskwy rozwiązywanie wszelkich problemów natury globalnej jest niemożliwe. Można też przypuszczać, że władze chcą za wszelką cenę uspokoić społeczeństwo i utwierdzić je w przeświadczeniu, że sytuacja epidemiczna stabilizuje się, co ma wzmocnić poparcie dla Putina wskutek spodziewanej drugiej fali pandemii.

ZAKOŃCZENIE

Rekapitułując zaprezentowane rozważania, trzeba stwierdzić, że przyszła rola i pozycja Federacji Rosyjskiej na arenie międzynarodowej będzie uwarunkowana konsekwencjami ekonomicznymi i zdrowotnymi szerzącej się obecnie na jej terytorium oraz w wielu innych miejscach globu pandemii koronawirusa. Za mało prawdopodobny powinniśmy uznać scenariusz, że w najbliższym czasie dojdzie do znacznych zmian na rosyjskiej scenie politycznej. Przedłużenie władzy Putina o kolejne lata na skutek pozytywnego dla niego wyniku referendum w tej sprawie, pomoże, co prawda, utrzymać względną stabilizację w kraju, lecz na dłuższą metę może także doprowadzić do wystąpienia problemów natury społecznej, które mogą być dla rosyjskich polityków trudne do powstrzymania.

W obliczu wspomnianych problemów z wyznaczeniem następcy przywódcy spodziewamy się utrzymania dotychczasowego *status quo*, co może być jednak podważone w przypadku kolejnych recesji gospodarczych. Mało prawdopodobna jest realizacja zapowiedzi rosyjskich polityków dotyczącej zwiększenia wydatków na służbę zdrowia, gdyż dla obecnej władzy bardziej istotne jest wspieranie dużych przedsiębiorstw oraz instytucji powiązanych bezpośrednio z Kremlm aniżeli kompleksowa pomoc dla wszelkich placówek medycznych i ich pracowników. W dobie narastających komplikacji o różnego rodzaju podłożach, spodziewamy się intensyfikacji agresywnej polityki Rosji poza jej granicami, w tym stosowania na szeroką skalę metod dezinformacyjnych. Ostatnie protesty w Stanach Zjednoczonych i niektórych krajach europejskich, spowodowane napięciami narodowościowymi oraz ekonomicznymi, stanowią dla Kremla sprzyjające okoliczności do podejmowania prób skłócania ze sobą państw europejskich, zwłaszcza południa kontynentu i Bałkanów, które w obliczu niewystarczającego gospodarczego wsparcia Zachodu w czasie pandemii mogą coraz silniej domagać się zniesienia wszelkich nałożonych na Rosję sankcji

ekonomicznych wprowadzonych po aneksji przez nią Krymu. Ponadto nie można wykluczyć, że część krajów zachodnich, w tym najsilniejsze z nich Niemcy, uznają, że w celu wypracowania przeciwwagi wobec Chin oraz realizowanego przez Stany Zjednoczone stopniowego wycofywania się ich wojsk z Europy, Rosja powinna stać się krajem, gwarantującym równowagę między oboma supermocarstwami. Dlatego w najbliższym czasie powinniśmy się spodziewać pewnego wzrostu znaczenia Rosji na globalnej arenie, lecz będzie on uwarunkowany także stopniem poradzenia sobie Moskwy z pandemią koronawirusa.